

CHILDREN'S RIGHTS PROTECTION: AN INTERDISCIPLINARY APPROACH

Alina Gentimir, Assist. Prof., PhD, "Al. Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: The paper aims to underline the necessity to refer to the issues of the children in an interdisciplinary manner for a comprehensive and accurate analysis. International and national regulations and case law of the main international mechanisms of children's rights protection enshrine and guarantee both substantive rights such as, right to education, right to private and family life, prohibition of discrimination, liberty of religion, liberty of expression and procedural rights such as right to access to a court, right to a proper defence. The State is obliged, as for all the other fundamental rights, to respect the rights of the child and, therefore, to ensure that its action does not prevent the enjoyment of these rights. Beyond that obligation, which arises, as the law currently stands, from the international commitments of the States and national provisions related to the activities concerning children, and contribute to the implementation of their rights.

A proper study of these children's right should take into consideration current challenges of international community: child trafficking, international child abductions, child soldiers, child bullying, abuses against children on Internet. The preventive measures for all kind of children's rights violations and the obligations of the states in normative and practice arias must be established in function of the primary interest of the children.

Keywords: children's rights, abuses, protection, state obligations, primary interest of the child.

1. INTRODUCERE

Drepturile omului s-au erijat în a se identifica drept un concept *sui generis* care își au sursa în caracterul interdisciplinar al acestui concept, fie că se evidențiază apartenența acestuia la științelor juridice, fie că se subliniază joncțiunea științelor juridice cu științele politice, științele sociale. Dimensiunea externă a conceptului drepturilor omului este dublată de dimensiunea internă care creionează conexiunile dintre materia drepturilor omului cu dreptul penal general sau special, criminologie, procedură penală.

Între diviziunile drepturile omului stabilite în funcție de criteriile *ratione personae* se remarcă drepturile copilului. Vulnerabilitatea acestora atrage și justifică pe deplin o atență reglementare a catalogului drepturilor copiilor și o organizare solidă și o funcționare cu maximă eficiență a mecanismelor de protecție a drepturilor copiilor, indiferent de caracterul general sau specializat al acestora ori de incidența internațională, regională sau națională a hotărârilor pe care acestea le pronunță.

Indiferent de caracterul lor, acțiunile vătămătoare îndreptate asupra copiilor trebuie să fie analizate din multiple perspective – sociologică, psihologică, criminologică, penală, procesual penală – pentru o completă și eficientă prevenire și corectare, dar și pentru o

satisfacere a unui scop educativ la nivelul întregii societăți. Abordarea interdisciplinară a situațiilor în care sunt implicați, în vreun fel sau altul, copiii este evidențiată integral de domeniul drepturilor omului.

Principiile care guvernează drepturile copilului se influențează reciproc atât în privința conținutului, cât și a aplicării lor în sine. Toate acțiunile privind copilul trebuie întreprinse avându-se în vedere interesul superior al copilului și că toți copiii sunt egali în fața legii indiferent de rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică sau altă opinie, naționalitate, apartenență etnică sau origine socială, situație materială, incapacitate fizică, statul legal la naștere sau de statut dobândit al copilului sau al părinților sau a reprezentanților legali ai acestuia. Deopotrivă, esențial este ca drepturile și responsabilitățile ambilor părinți să fie acceptate în a fi transpuse exhaustiv în relațiile acestora cu copilul lor. Nu în ultimul rând, trebuie avut în vedere cel de al treilea actor, care deși este terț raporturilor parentale propriu-zise, îndeplinește un rol esențial în crearea și dezvoltarea firească a acestora: statul este obligat să asiste părinții și copiii și să ofere bunăstarea necesară familiilor, în special a celor nevoiașe.

În concordanță cu formele de vătămare a copiilor, sunt delimitate mai multe tipuri de drepturi ale copiilor. Traficul de copii în toate formele sale, răpirile internaționale, violența domestică, violența în școli, folosirea copiilor drept combatanți direcți în cadrul conflictelor armate cu caracter național sau internațional, abuzurile în variate forme împotriva copiilor săvârșite pe Internet sunt analizate din perspectiva drepturilor-libertăți, drepturilor-creanță și drepturilor procedurale [1] aparținând copiilor.

2. CADRU NORMATIV

În pofida varietății provocărilor care au în centru copilul, nu s-a intervenit proporțional nici la nivel internațional, nici la nivel regional sau național pentru a se institui un cadru normativ stabil și coerent care să reglementeze proceduri și măsuri de prevenire, investigare și sancționare a celor care aduc atingere în vreun fel sau altul copiilor.

Sursa inițială de consacrare și garantare a unei protecții efective a drepturilor copiilor este constituită de instrumente adoptate în cadrul Organizației Națiunilor Unite – convenții, protocoale, rezoluții, ghiduri – fie că au caracter general, precum *Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice*, fie că au caracter specializat, așa ca *Declarația drepturilor copiilor* sau *Convenția drepturilor copiilor*.

Abordarea internațională și-a găsit prelungirea în reglementarea regională abia prin adoptarea *Cartei drepturilor fundamentale* la nivelul Uniunii Europene, astfel compensându-se precaritatea normativă și jurisprudențială europeană în acest domeniu. Articolul 24 al Cartei, într-o formulare generală, dar cuprinzătoare, prevede „copiii au dreptul la protecția și îngrijirile necesare pentru asigurarea bunăstării lor. Ei își pot exprima în mod liber opinia. Aceasta se ia în considerare în problemele care îi privesc, în funcție de vârsta și gradul lor de maturitate.”(2) În toate acțiunile referitoare la copii, indiferent dacă sunt realizate de autorități publice sau de instituții private, interesul superior al copilului trebuie să fie considerat primordial.(3) Orice copil are dreptul de a întreține cu regularitate relații personale și contacte directe cu ambii părinți, cu excepția cazului în care acestea sunt contrare interesului său.”

3. PROTECȚIA DREPTURILOR-LIBERTĂȚI ALE COPIILOR

Cele mai frecvente situații în cadrul cărora sunt implicați copiii sunt circumscrise drepturilor-libertăți. Indiferent dacă aceste drepturi pot sau nu să aibă limitări, protecția acestora trebuie să fie asigurată.

a. Protecția drepturilor absolute ale copiilor

Din nefericire, realitatea demonstrează că trei din cele patru drepturi care formează categoria drepturilor care nu pot suferi limitări nici în mod excepțional – dreptul la viață, interzicerea tratamentelor inumane, degradante, a torturii, interzicerea sclaviei, muncii forțate, obligatorii – afectează existența copiilor.

Violența îndreptată împotriva copiilor, fără deosebire de mediul în care se exercită – mediul familial, mediul școlar, mediul social imediat, mediul comunitar extins, pe timp de pace sau în cadrul conflictelor armate – atrage atenția asupra respectării **dreptului la viață**, dar și interzicerea tratamentelor inumane, degradante sau chiar a torturii.

Protecția vieții copilului implică îndeplinirea de către autoritățile statelor a unor obligații atât substanțiale, precum obligația de a asigura protecția vieții și sănătății copiilor contra oricărei activități periculoase, desfășurate în mediul public sau în mediul privat. Aceste obligații satisfac atât efectul vertical al protecției, fiind avute în vedere acțiunile sau inacțiunile organelor statelor membre în raporturile cu copiii și membrii familiilor lor, cât și efectul orizontal, luându-se în considerare relațiile care se stabilesc în cadrul familiei.

În concret, autoritățile statelor trebuie să ia măsuri atunci când viața unui copil este amenințată de acțiunile unui membru al familiei sau altă persoană – CEDO, *Kayak v. Turcia*, hotărârea din 10 iulie 2012. Pentru a satisface îndeplinirea acestei obligații, măsurile trebuie să fie unele rezonabile în vederea împiedicării materializării riscului cert și imediat de suprimare a vieții copilului – CEDO, *Opuz v. Turcia*, hotărârea din 9 iunie 2009, *R.R. și alții c. Ungaria*, hotărârea din 4 decembrie 2012.

Alături de aceste obligații substanțiale este necesar a fi îndeplinite și obligații de ordin procedural care includ efectuarea unor investigații în cazul decesului copiilor ca urmare a acțiunii criminale a unor persoane, precum și de prindere și sancționare a autorilor unor astfel de acte criminale, toate aceste activități procedurale trebuind să satisfacă condiții de independență, imparțialitate, integralitate, efectivitate – CEDO, *Nencheva și alții c. Bulgaria*, hotărârea din 18 decembrie 2013.

Dincolo de fenomenele enunțate, domeniul de aplicare al dreptului la viață constituie sursa unor intense dispute doctrinare și jurisprudențiale. Asimilarea copilului nenăscut celui născut și recunoașterea pentru acesta a unui drept la viață este încă considerată de judecătorii de la Strasbourg ca fiind un subiect delicat, care este lăsat în sarcina statelor membre pentru a fi reglementat – CEDO, *Boso c. Italia*, hotărârea din 5 septembrie 2002.

Protecția integrității fizice și psihice a copiilor presupune ca să fie împiedicată orice fel de acțiune vătămătoare la adresa unui copil, deși reglementările din materia drepturilor omului impun satisfacerea anumitor standarde unor astfel de acțiuni pentru a fi calificate **tratamente inumane, tratamente degradante, tortură** ori pentru a intra sub incidența dreptului la viață privată.

Pedepsele corporale aplicate copiilor acasă – CEDO, *A. c. Marea Britanie*, hotărârea din 23 septembrie 1998 – sau la școală – CEDO, *Tyrer c. Marea Britanie*, hotărârea din 25

aprilie 1978 – îndeplinesc criteriile de intenție deliberată în provocarea de suferințe fizice și mentale de o anumită intensitate copilului cu scopul de a-l umili în fața altora sau de a-i crea un sentiment de angoasă, de inferioritate.

Situația minorilor din centrele de detenție unde se află fie datorită faptelor reprobabile pe care le-au săvârșit – CEDO, *Maslov v. Austria*, hotărârea din 23 iunie 2008, fie în vederea deportării – CEDO, *Muskhadzhiyeva și alții v. Belgia*, hotărârea din 19 ianuarie 2010 aduce în atenție necesitatea ca să se aibă grijă de sănătatea fizică și mentală pe perioada de detenție, pentru ca ulterior acesteia să se asigure reintegrarea minorilor.

Vârsta copilului poate amplifica severitatea actului și, în consecință, să aibă efecte asupra calificării actului drept tortură - CEDO, *A. c. Marea Britanie*, hotărârea din 23 septembrie 1998. Această calificare a fost dată și abuzurilor sexuale prelungite la care au fost supuși minorii – CEDO, *E. și alții c. Marea Britanie*, hotărârea din 26 noiembrie 2002. Deopotrivă, calitatea autorului abuzurilor sexuale, de organ al statului, îndreptățește de a considera că actul satisface gravitatea deosebită avută în vedere de articolul 3 al Convenției europene a drepturilor omului – CEDO, *Aydin v. Turcia*, hotărârea din 25 septembrie 1997, *Salmanoglu și Polttas c. Turcia*, hotărârea din 17 martie 2009.

Dovedirea abuzurilor sexuale asupra minorilor s-a dovedit a fi o adevărată provocare pentru specialiști. Însă, fiind de notorietate că teama și alte violențe fizice pot determina un minor să nu se împotrivescă fizic agresorului său poate justifica efectuarea de anchete efective și sancționarea penală a agresorilor – CEDO, *M.C. c. Bulgaria*, hotărârea din 4 decembrie 2003; *C.A.S. v. România*, hotărârea din 20 martie 2012; *R.I.P. și D.L.P. v. România*, hotărâre din 10 mai 2012; *O Keeffe v. Irlanda*, hotărâre din 28 ianuarie 2014.

Cele două categorii de obligații ale autorităților statelor, care își au fundamentul în prevederile articolului 1 al Convenției europene a drepturilor omului și sunt valabile și pentru garantarea dreptului la viață, corespund și activității organelor statelor guvernate de principiile interzicerii tratamentelor inumane, degradante și a torturii. Astfel, statele au obligația de a preveni săvârșirea de acte contra integrității fizice și psihice a copiilor prin instituirea unor sancțiuni penale în legislația națională și prin redactarea de norme și politici contra oricărui tip de abuzuri contra copiilor. Din nefericire, eficiența acestui mecanism de garantare a respectării drepturilor copiilor este relativizată de condiția impusă copiilor care sunt victime ale încălcărilor sau apropiatilor acestora de a dovedi că autoritățile au știut sau ar fi trebuit să știe de abuzuri și nu au reușit să le oprească și că a existat un risc real de abuz – CEDO, *Kontrova c. Slovacia*, hotărârea din 31 mai 2007.

Sarcina protecției vieții și integrității copiilor nu este una excesivă pentru autorități. Nu se așteaptă ca statul să prevină orice vătămare de care suferă copiii în absența unor averstimente repetate și a unor urme de abuz. Obligațiile de a proteja copiii, ce decurg din prevederile articolului 3 al Convenției europene a drepturilor omului, nu se extinde la obligația de a compensa orice copil victimă a abuzurilor – CEDO, *Stuart v. Marea Britanie*, hotărâre din 6 iulie 1999, și de a pedepsi pe toți abuzatorii – CEDO, *Szula v. Marea Britanie*, hotărârea din 4 ianuarie 2007.

Traficul de copii indiferent de scopul desfășurării lui – adopții internaționale, prelevare de organe, prostituție etc – atrage incidența unui alt drept aparținând nucleului dur al

drepturilor omului : interzicerea sclaviei, muncii forțate. Obligațiile ce revin statelor membre au ca obiectiv general crearea unui cadru legislativ și administrativ care să creeze premise favorabile luptei contra sclaviei și muncii forțate – CEDO, *C.N. și V. contra Franța*, hotărârea din 11 octombrie 2012 – dar și prevenirea exploatării copiilor prin incriminarea, sancționarea penală a unor astfel de fapte – CEDO, *Siliadin c. Franța*, hotărârea din 26 iulie 2005.

b. Protecția drepturilor relative ale copiilor

Dreptul la viață privată și de familie, libertatea religioasă, libertatea de exprimare sunt, deopotrivă, drepturi a căror exercitare deplină contribuie la dezvoltarea fizică, emoțională, spirituală, intelectuală a copiilor; în consecință, protecția lor ar trebui să constituie o prioritate pentru state.

Dreptul la viață privată și de familie al copiilor este analizat în jurisprudența europeană în contextul luării copiilor din mediul familial, a protecției datelor cu caracter personal ale copiilor, a pornografiei infantile, reunificării familiale, identității copilului.

Dacă procedeele medicale alternative de aducere pe lume a copiilor ridică numeroase întrebări în privința dreptului la viață, și stabilirea identității copiilor născuți prin astfel de proceduri constituie obiectul unor intense dezbateri normative, doctrinare și jurisprudențiale. Primul aspect ce se impune a fi discutat este cel referitor la recunoașterea statutului de copil al unor părinți care au apelat la o mamă surrogat în alt stat decât cel al cărui cetățenie o dețin. Prin negarea legăturii de filiație inclusiv cu tatal biologic se realizează, de fapt, afectarea identității copilului în societatea unde urmează să traiască cu părinții săi – CEDO, *Menesson și alții c. Franța, Labessee c. Franța*, hotărâri din 26 iunie 2014. Al doilea aspect este cel care vizează cunoașterea propriilor origini în scopul consolidării propriei identități a copilului, fapt ce determină apariția unui conflict între dreptul la viață privată al copilului și dorința de anonim al mamei sau tatălui. Deși este recunoscută legitimitatea dreptului la cunoașterea identității biologice, cum ar fi faptul că dreptul la viață privată protejează un drept la identitate și la dezvoltare personală, drept care nu ar putea fi efectiv exercitat fără protejarea stabilității mentale, precum și interesul vital de a obține informațiile privitoare la genitori, s-a statuat că are întâietate dreptul mamei de a păstra anonimul asupra identității sale ulterior dării spre adopție a copilului său – CEDO, *Odievre v. Franța*, hotărâre din 13 februarie 2003. Există și o soluționare diametral opusă a acestui conflict, prioritar fiind interesul vital al copilului, protejat prin Convenție, de a obține informațiile necesare descoperirii adevărului privind un aspect important al identității lor personale, acela de a-și cunoaște genitorii, chiar și prin realizarea testelor ADN contra voinței părintelui natural sau a supraviețuitorilor acestuia – CEDO, *Mikulić c. Croatiei*, hotărâre din 7 februarie 2002 și *Jäggi v. Switzerland*, hotărâre din 13 iulie 2006.

Săvârșirea de abuzuri de toate tipurile asupra copiilor de către părinți sau ceilalți membri ai familiei sunt cu atât mai grave cu cât acestea le afectează integritatea fizică și psihică și sunt săvârșite asupra unor persoane vulnerabile datorită vârstei, în mediul cel mai securizat pentru ele de către persoanele în care ar trebui să aibă cea mai multă încredere – CEDO, *Soderman c. Suedia*, hotărârea din 12 noiembrie 2013.

Interdependența exercitării drepturilor își găsește o aplicare extrem de elocventă în cazul drepturilor copiilor. Spre exemplu, violența domestică, abuzurile sexuale determină

punerea în discuție atât a tratamentelor inumane, degradante, dar și a dreptului la viață de familie. Dincolo de efectul de domino dintre aceste drepturi, se poate analiza și conflictul dintre aceste drepturi : în cazul unor abuzuri ale părinților contra copiilor are prioritate luarea copiilor din familie de către oficiali sau necesitatea menținerii legăturii părinți-copii ? Proportionalitatea măsurii de separare este apreciată în funcție de modul în care o astfel de măsură afectează viața și binele copilului – CEDO, *L. v. Finlanda*, 27 aprilie 2000, fiind analizate atent restricțiile asupra drepturilor parentale și a accesului acestora la copii, dar și garanțiile legale de a se asigura respectarea dreptului de viață de familie – CEDO, *Haase și alții v. Germania*, hotărârea din 12 februarie 2008. Soluția acestui conflict poate fi reprezentată de enunțarea și aplicarea principiului interesului superior al copilului, care va implica punerea în balanță a reunificării familiei biologice – CEDO, *H.K. v. Finlanda*, hotărâre din 26 septembrie 2006, cu relaționarea cu părinți adoptivi – CEDO, *M.M. v. Marea Britanie*, hotărâre din 13 februarie 1990.

Protecția datelor cu privire la minori se poate aprecia că are o relevanță superioară, dată fiind vulnerabilitatea acestora, fie că accesul la informații despre minori este realizat prin mass-media – CEDO, *P. și S. v. Polonia*, hotărâre din 30 octombrie 2012 – sau pe Internet.

Protecția copiilor contra pedofililor, în general, și de pe Internet, în special are trebui să constituie obiectul unui cadru legislativ care să reconcilieze confidențialitatea serviciilor pe Internet cu prevenirea săvârșirii de infracțiuni și protecția drepturilor terților, în special a copiilor și a altor persoane vulnerabile –CEDO, *K.U. v. Finlanda*, hotărâre din 2 decembrie 2008.

Reunificarea familială, în contextul unei agresive și naționaliste politici contra emigrației, în special în spațiul Uniunii Europene, a devenit o chestiune extrem de sensibilă, sursă constantă de încălcări ale drepturilor omului de către statele membre datorită ruperii echilibrului între interesele individuale, inclusiv ale copiilor, și control imigrației de către autoritățile naționale – CEDO, *Osman c. Danemarca*, hotărâre din 13 iunie 2011, *Berisha c. Elveția*, hotărâre din 30 iulie 2013 ; *Mugenzi c. Franța*, hotărârea din 10 iulie 2014.

Libertatea religioasă a copiilor s-a bucurat de perspective diferite din partea mecanismelor de protecție a drepturilor lor. În centrul atenției, în unanimitate, s-a dorit înlăturarea stigmatizării lor datorită apartenenței la o religie sau, dimpotrivă, la grupul gnosticilor – CEDO, *Grzeland v. Polonia*, hotărâre din 15 iunie 2010.

Libertatea de expresie a copiilor a fost afectată din perspectiva îngrădirii dreptului lor de a fi informați în propria limbă prin manuale anume destinate copiilor de naționalitatea lor, manuale care au fost cenzurate în mod excesiv – CEDO, *Cipru c. Turcia*, hotărâre din 10 mai 2001.

4. PROTECȚIA DREPTURILOR-CREANȚĂ ALE COPIILOR

În ceea ce privește modalitățile de exercitare a drepturilor **la sănătate, alimentație și educație**, copiii trebuie să fie protejați contra exploatarei și violenței, precum și de a trăi într-un mediu în care să se simtă protejați și în siguranță.

În privința dreptului la educație, iese în evidență situația copiilor rromi, care sunt școlarizați fie în școli special – CEDO, *D.H. și alții c. Republica Cehă*, hotărâre din 13 noiembrie 2007, fie în clase separate – CEDO, *Orsus și alții c. Croația*, 16 martie 2010 și

frecventarea sau nefrecventarea orelor de religie, în funcție de opțiunile părinților – CEDO, *Mansur Yalcin și alții c. Turcia*, hotărâre din 16 septembrie 2014. Deopotrivă, naționalitatea, rezidența, limba părinților constituie temeuri care au făcut ca dreptul la educație al copiilor să fie încălcat – CEDO, *Timishev c. Rusia*, hotărâre din 13 decembrie 2005; *Cauza lingvistică belgiană*, hotărâre din 23 iulie 1968.

5. PROTECȚIA DREPTURILOR PROCEDURALE ALE COPIILOR

Implicarea copiilor în proceduri judiciare, indiferent de calitate pe care o au în cadrul acestora, atrage cu sine obligativitatea stabilirii cu exactitate a drepturilor pe care le pot exercita copiii în cadrul acestora.

Diviziunea **dreptului la un process echitabil** al minorilor reprezentată de accesul la instanță constituie o deficiență constantă a legislațiile naționale. Limitarea acestui drept le poate aduce prejudicii iremediabile în cazul în care nu sunt oferite alternative normative care să le protejeze interesele financiare – CEDO, *Stagno v. Belgia*, hotărâre din 7 iulie 2009 – ori de altă natură.

Actul procedural care suscită intense dezbateri doctrinare și jurisprudențiale este audierea copiilor în cadrul procedurilor în care aceștia participă în calitate de persoane vătămate. Dat fiind impactul unui astfel de act asupra psihicului unui copil, dar și impactul și eficiența unui astfel de act în cadrul procesului, s-au delimitat mai multe variante, în funcție de jurisprudența mecanismului European de protecție: victima minoră va putea să nu mai fie audiată indiferent dacă există sau nu alte mijloace de probă – CEDO, *A.S. v. Finlanda*, hotărâre din 28 septembrie 2010. Conflictul între drepturile procedurale ale inculpatului – CEDO, *S.N. c. Suedia*, hotărârea din 2 iulie 2002 – și cele ale persoanei vătămate minore este astfel tranșat în favoarea minorului, în temeiul unei interpretări extinse a principiului interesul superior al copilului.

Articolul 2, articolul 3 și articolul 8 alineatul (4) din Decizia-cadru 2001/220/JAI a Consiliului din 15 martie 2001 privind statutul victimelor în cadrul procedurilor penale se interpretează în sensul că instanța națională trebuie să aibă posibilitatea să permită minorilor de vârste mici - care, la fel ca în acțiunea principală, susțin că au fost victime ale unor rele tratamente - să depună mărturie conform unor modalități care le garantează un nivel corespunzător de protecție, de exemplu în afara ședinței publice și înainte de desfășurarea acesteia – CJCE, C-105/03 *Pupino*.

Dreptul la un recurs efectiv este reclamat de copii atunci când doresc să obțină compensații în urma abuzurilor a căror victime au fost – CEDO, *D.P. și J.C. v. Marea Britanie*, hotărârea din 10 octombrie 2002.

Dreptul la un recurs efectiv este incident și în cazul luării minorilor din familie de către oficiali în urma existenței unor indicii temeinice că există abuzuri asupra minorilor, legislația națională neprevăzând o cale de atac efectivă care să ofere posibilitatea pentru părinți să își redobândească copiii - *M.A.K. and R.K. v. Marea Britanie*, hotărârea din 23 martie 2010.

6. CONCLUZII

Traficul de copii în toate formele sale, răpirile internaționale, violența domestică, violența în școli, folosirea copiilor drept combatanți directi în cadrul conflictelor armate cu caracter național sau internațional, abuzurile în variate forme împotriva copiilor săvârșite pe Internet sunt doar cele mai frecvente și actuale modalități de cauzare a unor prejudicii fizice, psihice, emoționale copiilor, modalități care sunt acoperite integral de cadrul normativ și, mai ales, de jurisprudența mecanismelor internaționale, regionale, naționale de protecție a drepturilor copiilor.

BIBLIOGRAFIE

Bernadette Rainey, Elisabeth Wicks, Clare Ovey (Jacobs, White and Ovey), *The European Convention on Human Rights*, Oxford University Press, 2014

Frederic Sudre, *Droit européen et international des droits de l'homme*, édition 11ème mise à jour, Presses Universitaires de France, 2012

Louis Favoreu și alții, *Droit des libertés fondamentales*, 6eme édition, Dalloz, 2012

Neil Gilbert, Nigel Parton, Marit Skivenes, *Child Protections Systems. International Trends and Orientation*, Oxford University Press, 2011

Handbook on European nondiscrimination law, European Union Agency for Fundamental Rights, Council of Europe, 2010

Jean Francois Renucci, *Tratat de drept european al drepturilor omului*, Ed. Hamangiu, București, 2009

Joel Andriantsimbazovina și alții, *Dictionnaire des droits de l'homme*, Presses Universitaires de France, 2008

Gilles Dutertre, *Key case - law extracts. European Court of Human Rights*, 2003

http://www.echr.coe.int/Documents/Research_report_child_abuse_ENG.pdf

http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Childrens_ENG.pdf

http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Minors_ENG.pdf